

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ, ТЕОРІЇ, ПРАКТИКИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

УДК 351/354

Марина Дзевелюк

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
кандидат юридичних наук, старший викладач
e-mail: dzeveliuk.m@vspu.edu.ua

ГЛОБАЛЬНА ДЕМОКРАТІЯ В ФУНКЦІОНАЛЬНІЙ СТРУКТУРІ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

Стаття присвячена дослідженню ключових тенденцій, що становлять зміст новацій у розвитку функцій сучасної держави. До них належать передовсім становлення структур глобального управління, що веде до перенесення акцентів з інституційного на функціональний суверенітет держави. Трансформації демократичних інституцій у глобалізованому світі ведуть до суттєвого зсуву у баченні функціональних характеристик держави.

Глобальне управління створює виклик для теорії функцій держави, яка традиційно вибудовувалася довкола парадигми національної держави. Сьогодні, хоча держави усе ще лишаються центральними елементами у системі керування суспільними процесами, вони не є єдиними. Нині відбувається вертикальна синхронізація правопорядків, унаслідок чого деякі функції не можуть бути однозначно атрибутовані державі чи наднаціональній структурі.

Основна увага приділена впливу глобальної демократії на функціональну структуру сучасної держави. Глобальне управління і глобальна демократія, відкривають нові можливості, в першу чергу сприяючи налагодженню більш ефективних комунікаційних каналів між державою і суспільством, а по друге обмежуючи державу в її діяльності, оскільки надають більше інструментів контролю в руки громадян.

Дослідження проведено з урахуванням сучасних світових процесів в напрямку глобальної демократії. Також неможливо оминати увагою воєнні події, які відбуваються в сучасній, демократичній Україні і не відповідають демократичним світовим цінностям та стандартам гуманності.

Ключові слова: глобалізація, глобальне управління, глобальна демократія, глобальне громадянське суспільство сучасна держава, воєнні дії в Україні, функціонування держави, функції держави.

Maryna Dzeveliuk

GLOBAL DEMOCRACY IN THE FUNCTIONALITY STRUCTURE OF THE MODERN STATE

The article is devoted to the identification of the key trends that make up the content of innovations in the development of the functions of a modern state.

These include, first of all, the formation of global governance, leading to a shift in emphasis from institutional to functional sovereignty of a state. Transformations of democratic institutions in the globalized world lead to a significant shift in the vision of the functional characteristics of the state.

Global governance creates a challenge for the theory of state functions, which traditionally was built around the paradigm of a national state. Today, although states still remain central elements in the governing of social processes, they are not the only ones. Today there is a vertical

synchronization of legal orders, as a result of which some functions cannot be uniquely attributed to a state or to a supranational structure.

The main attention is paid to the influence of global democracy on the functional structure of the modern state. Global governance and global democracy open up new opportunities, first of all, by promoting the establishment of more effective communication channels between the state and society, and secondly, by limiting the state in its activities, as they provide more tools of control in the hands of citizens.

The research was carried out taking into account modern world processes in the direction of global democracy. It is also impossible to ignore the military events that are taking place in modern, democratic Ukraine and do not correspond to democratic world values and standards of humanity.

Key words: globalization, global governance, global democracy, глобальне громадянське суспільство modern state, military actions in Ukraine, state functionality, functions of the state

Постановка проблеми. Сучасний світопорядок формує нові тенденції розвитку сучасних держав. Однією з панівних є становлення глобального управління – комплексної системи нормативних та організаційних інструментів, покликаних забезпечувати взаємодію та інтеграцію між суспільствами з метою розв'язання спільних проблем. Розвиток глобального управління суттєво трансформує функціональні параметри сучасної держави. По-перше, відбувається перенесення частини функцій держави на наднаціональний рівень, у зв'язку із чим особливої ваги набуває принцип субсидіарності, що починає визначати характер взаємодії національного, інтеграційного та міжнародного правопорядків. По-друге, трансформуються уявлення про державний суверенітет, а точніше, відбувається певний ренесанс ідей функціонального суверенітету, відповідно до яких суверенітет є не апріорною характеристикою держави, а наслідком і водночас передумовою її спроможності виконувати покладені функції. Нарешті, по-третє, починають з'являтися нові методи та інструменти реалізації функцій держави [1, с. 133].

Існує багато досліджень, присвячених впливу глобалізації на державу та право. Очевидно, що становлення глобального управління – і як концепції, і як реальної управлінської системи – нерозривно пов'язане з глобалізацією. Однак варто наголосити, що у сучасному світі держави більше не можуть існувати ізольовано, абсолютизуючи власний суверенітет. Саме тому іноді звучать думки, що час національних держав, нормативним фундаментом яких якраз виступає ідея суверенітету, пройшов. На зміну приходить новий тип державності, який по-різному іменується (держава-корпорація, постнаціональна держава, глобалізована держава тощо), і який, хоча й не підмінює повністю традиційний класичний концепт державності, суттєво зміщує акценти у сприйнятті її інституційної та функціональної структури [1, с. 134].

Демократичні трансформації на межі ХХ – ХХІ ст. претендують на те, щоб розглядатися не тільки як розрізнені внутрішньодержавні явища, але і у вигляді більш загального, що долає рамки окремих держав. Трансформації демократичних інституцій у глобалізованому світі ведуть до суттєвого зсуву у баченні функціональних характеристик держави.

Аналіз джерел та останніх досліджень. Попри велику кількість досліджень глобальних тенденцій сучасного світу, це питання майже не вивчене, а лише науково визначене. Тому було проаналізовано наукові опрацювання глобалізаційних, демократичних процесів в державознавстві. Стратегії глобального управління, формування глобальної демократії та світового порядку були висвітлені у дослідженнях вітчизняних дослідників: Р.Войтович, М.Дзевелюк, О.Джураєвої, В.Козюк, О.Кукарцева, Д.Лук'яненко, Ю.Оборотова та зарубіжних дослідників: F.Fukuyama R.Keohane, V.Ndou, J.N.Rosenau, D.M.West.

Мета статті. Проаналізувати процеси формування глобальної демократії, глобального управління та їх вплив на зміну функціональної структури сучасної держави. Звернути увагу як воєнна агресія в Україні змінює сталі уявлення про свободу, демократію, стандарти безпеки та стабільність що тривалий час сприймалися як належне.

Виклад основного матеріалу. Ключовою особливістю нової парадигми розуміння світосистеми є відхід від державо-центрованості до центрованості на спільнотах, які стають центрами ціннісних дискурсів. Звідси – акцент на різноманітті, перенесення наголосу з вертикальних відносин «суверен – громадяни» на горизонтальні відносини «індивід-індивід» [4, с. 22]. Цьому, звісно, посприяло поширення комунікаційних технологій, таких як соціальні мережі. Індивідам часто буває непотрібна держава як посередник при комунікації – роль, яку вона виконувала упродовж століть. Саме тому розвиток горизонтальних комунікацій веде до переосмислення ролі демократії у сучасному світі [1, с. 136].

Глобальна демократія як відносно нове явище, привнесене процесами глобалізації, являє собою формування та реалізацію всезагальної системи політичних цінностей, яка може бути впроваджена на паритетних засадах у межах будь-якого суспільства незалежно від рівня його геополітичного розвитку і стратегії його внутрішньої чи зовнішньої політики [34, с. 6]. Глобальна демократія, як і глобальне управління, не потребує держави як такої, її інститути часто виявляються надлишковими й занадто громіздкими, а тому на перший план виступають неурядові організації, які починають визначати глобальний політичний порядок денний у таких сферах як права людини, зміна клімату, міграційна криза та криза біженців.

У цьому вимірі починає формуватися і глобальне громадянське суспільство, яке розуміється як децентралізована і деконцентрована мережа неурядових організацій й окремих індивідів, які за власною ініціативою беруть участь у глобальному управлінні, доповнюючи й координуючи діяльність офіційних установ та міжурядових організацій або навіть випереджаючи її. По правді кажучи, багато в чому саме завдяки глобальному громадянському суспільству зростає інтерес до кліматичних змін, проблем прав людини під час збройних конфліктів, прав меншин тощо. Отже, набуває мережевого втілення ідея Ю. Габермаса щодо переваги найбільш раціонального аргументу, ідея, яка потребує суттєвої технологічної бази, що сьогодні створена завдяки соціальним комунікаціям на кшталт Facebook, Twitter, Telegram тощо [1, с. 136].

Щодо держав глобальна демократія набуває подвійних характеристик. З одного боку, вплив глобальної демократії, особливо в перехідних суспільствах, супроводжується розробкою та впровадженням механізмів демократизації світового глобального простору, що має своєю метою протистояти політичній інертності, політичній, економічній та ідеологічній полярності суспільств у творенні політики, а отже, досягнути належного рівня демократизації державно-управлінської системи в сучасних умовах суспільного розвитку. З іншого ж боку, вплив глобальної демократії, забезпечуючи відповідний рівень історичної динаміки сучасного світу, приводить до переструктурування міждержавних кордонів шляхом забезпечення рівності прав, толерантності у міждержавних відносинах та інституціоналізації відповідних форм компромісної поведінки між суспільствами в межах глобального простору [2, с. 13]. Тому глобальне управління, як і глобальну демократію, не варто сприймати як однозначне добро чи як однозначне зло для сучасних держав. Вони і відкривають нові можливості, сприяючи налагодженню більш ефективних комунікаційних каналів між державою і суспільством, і обмежують державу в її діяльності, оскільки надають більше інструментів контролю в руки громадян. Саме тому глобальне управління радше слід сприймати як певний історичний факт, даність, що супроводжує сучасний етап розвитку державності й тим самим породжує її глибинні трансформації.

Такий неоднозначний вплив глобальної демократії на державу зумовлює зміни в її функціональній структурі. Роль держави зводиться до політичної організації модернізаційного процесу конкретно у здійсненні серії економічних, політичних, соціальних та інших трансформацій, які забезпечують якісно новий рівень суспільного розвитку. За таких умов, на думку Р. Войтович, основним принципом модернізації держави та суспільства має стати реалізація принципу соборності, який би цілком відображав їх самобутні цінності [3, с. 19].

Утім, таке бачення функціональної трансформації виглядає доволі сумнівним. Ідеї соборності виражають національну ідею, і в цьому немає жодних сумнівів. Однак є сумніви,

по-перше, в тому, чи повинна ідея соборності відстоювати саме держава, чи це функція громадянського суспільства та його інститутів, і, по-друге, в тому, чи є соборність взагалі актуальною для XXI століття ідеєю, з урахуванням того, що національні держави поступово переходять зі світової арени на сторінки історії. Понад те, соборність є політичною категорією, популярність і зміст якої доволі часто змінюється. І хоча соборність типово протиставляють тенденціям глобалізації, не можна не зазначити, що одна окрема держава не може зупинити поступ глобального управління і глобальної демократії, навіть якщо цією державою є США, яка традиційно базує свою зовнішню політику на доктрині ексепціоналізму («винятковості») [1, с. 138].

Висновки. Однак стає очевидним, що масштабність демократизації, безперечно, свідчить про якісну зміну світового співтовариства. Особливість нового етапу у глобальній демократизації, який ми можемо сьогодні спостерігати, полягає в тому, що перехід до демократичних форм правління здійснюється, насамперед завдяки зовнішнім чинникам – «гуманітарних інтервенцій», застосуванню військової сили, політичному тиску і впровадженню інститутів демократії ззовні, а також внаслідок виступу широких верств населення фізично та онлайн на просторах інтернету.

На сьогодні стає зрозумілим, що «людське обличчя глобалізації» – це не тільки питання втрати робочих місць, бідності у розвинутих країнах, тощо, а й також питання здатності світу до уникнення ситуацій глобальних мілітарних загроз [5]. У глобальному звіті про стан демократії наголошують, що 2021 рік став найгіршим роком для глобальної демократії, адже авторитарні режими в усьому світі посирили репресії, а також багато держав переживають етап “ерозії демократії”, тобто зниження рівня демократичних процесів навіть у демократичних країнах [7, с. 2]. Це також пов’язано з впливом пандемії COVID-19 на спад глобальної демократії, адже можна спостерігати сумарне зниження показників рівня дотримання прав і свобод людини. Реакція урядів на пандемію COVID-19 посилила глобальний занепад демократії.

Сучасна росія створює загрозу глобальній демократії і свободі, адже спровокувала безпрецедентну кризу, яка загрожує миру та стабільності, що тривалий час сприймалися як належне [7, с. 24]. Погоджуюсь з тезою президента України В. Зеленського до американських сенаторів, що саме в Україні визначається глобальна доля демократії світу. Адже в умовах збройної агресії, Україна в першу чергу захищає фундаментальний демократичний дух не тільки для себе, а й усього світу [6].

Як ми можемо спостерігати, санкційна зброя демократичних урядів є важливим фактором підтримання міжнародної стійкості, але вона не є автоматичним інструментом, що гарантує міжнародну безпеку. Технологічно-інтелектуальний рівень світового прогресу висуває завдання створення нових методів та інструментів реалізації функцій сучасної держави. Адже існуючі показали свою недосконалість. Тому наукове поле для продовження дослідження цього напрямку залишається відкритим.

Як зазначив генеральний секретар Міжнародного інституту демократії (IDEA), ще ніколи не було настільки термінової необхідності для глобальних демократій відреагувати, щоб продемонструвати своїм громадянам, що вони можуть створювати нові інноваційні соціальні контакти, які об’єднують людей, а не роз’єднують [7, с. 7]. Тому виникає необхідність створення заходів, спрямованих на підтримку демократії у світі.

В зв’язку з цим практичне втілення глобальної демократії отримало перспективи та стало головною метою провідних держав світу, що активно впливає на функціональну структуру сучасної держави.

Список використаних джерел:

1. Дзевелюк М.В. Традиції та новації в розвитку функцій сучасної держави: дис. ... канд. юрид наук: 12.00.01. НУ «ОЮА». Одеса, 2017. 209 с.

2. Войтович Р. Вплив глобальної демократії на розвиток системи державного управління перехідних суспільств. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2013. № 1. С. 5–14.
3. Войтович Р. Модернізація державного управління в умовах глобальної інтеграції. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2013. № 2. С. 14–23.
4. Лук'яненко Д., Тимур К. Стратегії глобального управління. *Міжнародна економічна політика*. 2008. Вип. 1–2. С. 5–43.
5. Козюк В. Глобалізація та демократія: тернистий шлях взаємозв'язку. *Вокс Україна*. 2022. URL: <https://voxukraine.org/globalizatsiya-ta-demokratiya-ternystyj-shlyah-vzayemozv-yazku/> (дата звернення: 7.12.2022).
6. Офіс Президента України. *Промови та звернення*: веб-сайт. URL: <https://www.president.gov.ua> (дата звернення: 7.12.2022).
7. Global State of Democracy 2022: Forging Social Contracts in a Time of Discontent. 2022. Ch. 2. P. 52. URL: <https://www.idea.int/democracytracker/sites/default/files/2022-11/the-global-state-of-democracy-2022.pdf> (дата звернення: 7.12.2022).